

An Examination of Tourism Types Affecting the Regeneration of Historical Textures (Case Study: Tabriz City)

Ahmad Pourahmad¹ & Rahmatollah Farhudi² & Zangane Shahraki³ Tahoura
Shafaat Gharamaleki⁴
(21-43)

A historical texture, or a historic district, is a collection of works by past civilizations that show the value and culture of a city. It presents a diverse set of desirable qualities for the benefit of communities. Urban regeneration seeks to solve problems arising from different dimensions of life. Sustainable tourism works in harmony with the environment, community and local cultures and can be a good approach to regeneration. The aim of this research is to find out which types of tourism affect the regeneration of historical textures. To answer this question, the dimensions of urban regeneration and different tourism types are examined. The statistical population of the present study consists of tourism and urban planning experts (university professors) who have the necessary knowledge and expertise in relation to both the theories and the subject of the case study of the research. Since the article does not have a fixed and clear theoretical framework—which is due to the nature and purpose of the research—and because we do not have sufficient knowledge of the number of the members of the statistical population, a combination of non-probabilistic sampling methods such as purposive or judgmental methods (criterion-based), chain (the snowball) and quota and voluntary (available members) is used. The maximum number of people to reach a consensus is set at 30. The results are analyzed by SPSS software using fuzzy Delphi test. Then the relationship of each tourism type with the goals of regeneration of the historical texture is determined. Finally, strategies and policies for the development of tourism types that are more related to the regeneration of historical textures are presented. The results suggest that regeneration of historical textures should prioritize historical (0.072), cultural (0.070), artistic (0.061), creative (0.058), social (0.055), recreational (0.053), and food tourism (0.052) respectively.

Keywords: Tourism typologies, Tourism development, Urban regeneration, Historical texture, Tabriz.

1. Email of the corresponding author: apoura@ut.ac.ir.
Professor, Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran
3. Assistant Professor Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran.
4. Ph.D candidate in Geography and Urban Planning, Kish International Campus, University of Tehran, Tehran, Iran.

Received: March 22, 2020 ; Accepted: October 23, 2020

doi
10.22059/jis.2020.299352.817
Print ISSN: 2252-0643-Online ISSN: 2676-4601
<https://jis.ut.ac.ir>

بررسی گونه‌های گردشگری مؤثر بر بازآفرینی بافت‌های تاریخی

(مطالعه موردی شهر تبریز)

احمد پوراحمد^۱

استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

رحمت‌اله فرهودی

استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

سعید زنگنه شهرکی

استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران

طهورا شفاعت قراملکی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۱/۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۸/۲

علمی - پژوهشی

چکیده

بافت تاریخی مجموعه‌ای از آثار تمدن گذشتگان می‌باشد که ارزش و فرهنگ یک شهر را نشان می‌دهد. این بافت مجموعه‌ای از کیفیت‌های مطلوب در جهت بهره‌مندی جوامع برشمرده می‌شود. بازآفرینی شهری به دنبال حل مشکلات ناشی از ابعاد گوناگون زندگی می‌باشد. گردشگری پایدار در هماهنگی با محیط، جامعه و فرهنگ‌های محلی عمل می‌کند و می‌تواند به عنوان رویکرد مناسب برای بازآفرینی باشد. هدف از پژوهش اولویت‌بندی گونه‌های گردشگری به منظور بازآفرینی بافت تاریخی می‌باشد که به این منظور در پی پاسخگویی به این سؤال می‌باشیم که کدام یک از گونه‌های گردشگری برای بازآفرینی بافت‌های تاریخی بخصوص بافت تاریخی تبریز مناسب می‌باشد؟ برای پاسخ به این سؤال ابتدا ابعاد بازآفرینی شهری و گونه‌های مختلف گردشگری مورد بررسی قرار گرفتند. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر را خبرگان گردشگری و شهرسازی (اساتید دانشگاه) تشکیل می‌دهند که در ارتباط با موضوع پژوهش هم از نظر نظری و هم از نظر مصدقی در ارتباط با نمونه‌ی موردی (شهر تبریز) دانش و تخصص لازم را دارا بوده‌اند. با توجه به نبود چارچوب نظری و عدم شناخت کافی از تعداد جامعه‌ی آماری و همچنین با توجه به ماهیت و هدف تحقیق، با استفاده از ترکیبی از روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی از قبیل روش‌های هدفمند یا قضاوتی (معیار-محور)، زنجیره‌ای (گلوله برفی) و سهمیه‌ای و داوطلبانه (اعضای در دسترس) به انتخاب تعداد اعضای مورد نیاز پنل خبرگان از میان افراد واجد شرایط اقدام شد؛ حداکثر تعداد افراد برای رسیدن به اجماع در نظرات ۳۰ نفر تعیین گردید. نتایج از طریق نرم‌افزار SPSS و با کاربرد آزمون دلفی فازی مورد تحلیل قرار گرفت. سپس ارتباط هر یک از گونه‌های گردشگری با اهداف بازآفرینی بافت تاریخی مشخص گردید. در انتها راهبردها و سیاست‌هایی در جهت توسعه‌ی گونه‌های گردشگری که ارتباط بیشتری با بازآفرینی بافت‌های تاریخی دارند ارائه گردید. نتایج حاکی از آن است که بازآفرینی بافت تاریخی با رویکرد گردشگری باید با الویت‌دهی به گردشگری تاریخی (۰،۰۷۲)، فرهنگی (۰،۰۷۰)، هنری (۰،۰۶۱)، خلاق (۰،۰۵۸)، اجتماعی (۰،۰۵۵)، تفریحی (۰،۰۵۳)، غذا (۰،۰۵۲) صورت پذیرد.

واژه‌های کلیدی: گونه‌های گردشگری؛ توسعه‌ی گردشگری؛ بازآفرینی شهری؛ بافت تاریخی؛ تبریز.

مقدمه

شهر، عنصر پویایی است که همواره در حال تغییر می‌باشد. اگر تغییر متناسب با زمان نباشد شهر دچار آشفتگی می‌گردد به گونه‌ای که دیگر نمی‌تواند به حیات عادی خود ادامه دهد. آشفتگی گاهی عملکردی است و گاه بصری و در اغلب مواقع هر دو مورد را شامل می‌شود. شهری که دچار آشفتگی است نه جوابگوی نیازهای ساکنان است و نه برای گردشگران جذاب می‌باشد. بافت تاریخی شهرها نمود تاریخ یک شهر است و توجه به آن در واقع توجه به تاریخ و فرهنگ شهر است. مراکز تاریخی شهرها دارای اهمیت استراتژیک هستند چرا که به علت تنوع گسترده‌ی فعالیت‌های شهری در یک مکان، یک بخش تعیین کننده، قطب، قلب و موتور محرکه هر شهری محسوب می‌شوند. مراکز تاریخی شهر با آن که در گذشته دور به عنوان یک سیستم قوی و در عین حال منسجم عمل می‌نمود امروزه با تضعیف فرم و عملکرد روبروست. بازآفرینی شهری نگرشی میان رشته‌ای و اقداماتی جامع و یکپارچه برای ایجاد پیشرفت و بهبود پایداری اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی در شرایط ساکنان می‌باشد و واجد اهداف بلندمدت و راهبردی به منظور خلق مجدد شهر است. رویکردهای متفاوتی برای ایجاد بازآفرینی پایدار در شهرها وجود دارد. رویکردی می‌تواند برای شهر پایداری ایجاد نماید که بتواند نوسازی را نه تنها در ابعاد کالبدی جلو ببرد بلکه به عملکرد پایدار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی - هویتی بافت منجر شود. بازآفرینی با رویکرد توسعه‌ی گردشگری می‌تواند پایداری بافت را موجب گردد. در گردشگری گونه‌های مختلفی با توجه به هدف گردشگر وجود دارد که هدف هر یک از این گونه‌ها می‌تواند با هدف بازآفرینی شهری منطبق گردد. هدف در این پژوهش «اولویت‌بندی گونه‌های گردشگری به منظور بازآفرینی بافت تاریخی می‌باشد.» برای رسیدن به این هدف در پی پاسخگویی به سؤال زیر می‌باشیم: «کدام یک از گونه‌های گردشگری برای بازآفرینی بافت‌های تاریخی مناسب می‌باشد؟» یکی از بخش‌های مهم تحقیق، بخش مربوط به پیشینه و ادبیات تحقیق است؛ یعنی یکی از کارهای ضروری در هر پژوهشی، مطالعه منابع مربوط به موضوع تحقیق است؛ زیرا سرچشمه‌ی علوم را می‌توان در پیشینه‌ی آنها کاوش کرد (دمی‌یر، ۲۰۰۷: ۱). از اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ و ۸۰ میلادی، «بازآفرینی شهری» به عنوان یکی از سیاست‌های اصلی دولت‌های اروپای غربی و آمریکای شمالی در مواجهه با مسایل و مشکلات مناطق شهری مورد توجه قرار گرفته است (سجادزاده و زلفی‌گل، ۱۳۹۴: ۱۴۹).

در دهه‌ی ۱۹۸۰ در پژوهش‌هایی به معرفی نقش گردشگری در بازآفرینی بافت‌های قدیمی شهری به ویژه اروپا و آمریکا پرداخته شده است. در این پژوهش‌ها مشخص شده که گردشگری شهری در بردارنده‌ی پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گوناگونی برای احیای بافت‌های قدیمی بویژه رونق صنایع قدیمی و محلی است (Law, 1992). به نقل از شمعی و همکاران، (۱۳۹۸: ۶۲). در حوزه‌ی بازآفرینی با رویکرد گردشگری پژوهش‌های گوناگونی صورت گرفته است که در جدول ۱ و ۲ به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

جدول ۱: برخی مطالعات فارسی در زمینه بازآفرینی بافت تاریخی و گردشگری

سال	نویسنده (ها)	مطالب مهم ذکر شده	نتیجه گیری	ارتباط با پژوهش
۹۳	تیموری و همکاران	بازار عنصر اصلی در شهرهای ایرانی که علاوه بر امکان ایجاد گردشگری تجاری به علت وجود بناهای با ارزش تاریخی گردشگری فرهنگی - تاریخی را نیز به همراه دارد.	بررسی‌ها بیانگر وضعیت متوسط بازار تاریخی تبریز به لحاظ گردشگری است؛ به طوری که با مرتفع کردن ضعف‌ها و از بین بردن تهدیدهای موجود می‌توان کارکرد گردشگری بازار تبریز را به سطح عالی ارتقا داد	آشنایی با عوامل مؤثر بر گردشگری تاریخی
۹۴	عباس‌زاده و همکاران	جمع‌بندی ارزش‌های استحصالی از میراث معماری و شهری برای توسعه‌ی گردشگری فرهنگی میراثی و روش‌های مختلف ارزیابی ارزش‌های میراث معماری و شهرسازی	سه عنصر اصلی از ساختار شهری ارومیه، شامل مسجد جامع، بازار تاریخی و میدان ایالت به ترتیب دارای اولویت ارزشی شامل احساسی، فرهنگی - تاریخی، علمی و کاربردی نسبت به سایر عناصر بوده و تعریف کننده‌ی محدوده و محور گردشگری فرهنگی می‌باشد	چگونگی استفاده از میراث معماری و شهری در غالب گردشگری فرهنگی در جهت بازآفرینی شهری
۹۵	پوراحمد و حسینی	ارائه‌ی راهبردهای مؤثر در جهت بهبود آینده‌ی بازآفرینی در بافت‌های تاریخی جهت توسعه‌ی گردشگری	با حفظ ویژگی‌های کالبدی اصیل، سنتی و سبک معماری و شهرسازی حاکم در آن، کاربری‌هایی همچون موزه یا مراکز هنری، فرهنگی و دانشگاهی در راستای سیاست‌های جاذب گردشگری شهری برای آن‌ها در نظر گرفته شود.	شناسایی چگونگی استفاده از گردشگری فرهنگی در جهت بازآفرینی شهری
۹۶	پژوهان و پورمقدم	استخراج مؤلفه‌های مورد نیاز برای توسعه‌ی گردشگری فرهنگی ارائه‌ی راهبردها، سیاست‌ها و اقدامات لازم جهت بازآفرینی فرهنگ‌مبنای بافت تاریخی شهر رشت	بافت قدیم شهر رشت با وجود دارا بودن منابع فرهنگی درون خود، به دلیل ضعف زیرساخت‌های گردشگری فرهنگی و عدم خلاقیت در کاربست فرهنگ و هنر در فرایند بازآفرینی فرهنگ‌مبنا نتوانسته از این منابع محلی بهره جوید	شناخت گردشگری فرهنگی و ارتباط آن با بازآفرینی بافت‌های تاریخی
۹۷	کریم‌زاده و همکاران	عنوان نمودن ابعاد و معیارهای بازآفرینی شهری گردشگر محور در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی	اولویت‌بندی ابعاد تأثیرگذار بر بازآفرینی شهری گردشگری محور به ترتیب بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی	شناسایی ارتباط گردشگری با بازآفرینی بافت‌های تاریخی
۹۷	زال و همکاران	تقسیم‌بندی متغیرهای سهیم در رشد و توسعه‌ی گردشگری خلاق در پنج بعد سرمایه‌ی اجتماعی، کیفیت زندگی، تجربه‌ی خلاق، استعداد خلاق و زیرساخت فیزیکی	همه‌ی شاخص‌های مؤثر ارتباطی مثبت و مستقیم با رشد و توسعه‌ی این گردشگری در کلان شهر تبریز دارند. بیشترین اثرگذاری سرمایه‌ی اجتماعی و استعداد خلاق	شناسایی شاخص‌های گردشگری خلاق در جهت ارائه‌ی راهبرد و سیاست
۹۸	شهماری اردجانی و کاموسی علمداری	شناسایی گونه‌های گردشگری مناسب با منطقه و موضوع برای توسعه‌ی گردشگری در مرحله‌ی نخست باعث جلوگیری از اتلاف انرژی و هزینه می‌گردد.	گونه‌های گردشگری تاریخی، طبیعت، تجاری و شهری به ترتیب بیشترین تأثیر را در توسعه‌ی گردشگری منطقه‌ی آزاد ارس دارند.	شناسایی گونه‌های گردشگری و بررسی ارتباط آن‌ها با موضوع

پژوهش‌های ایران‌شناسی، سال ۱۰، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۹/۲۵

جدول ۲: برخی مطالعات انگلیسی در زمینه بازآفرینی بافت تاریخی و گردشگری

سال	نویسنده (ها)	عنوان پژوهش	مطالب مهم ذکر شده	نتیجه گیری	ارتباط با پژوهش
۲۰۰۷	گالدینی روسانا ^۱	گردشگری و شهر: فرصتی برای بازآفرینی	با بررسی رابطه فرهنگ، به عنوان منبع هویت و فرهنگ به عنوان یک منبع اقتصادی، رویکردی انتقادی در مورد چگونگی تبدیل مکان‌های با اهمیت فرهنگی به مکان‌های مصرفی ارائه می‌دهد.	هدف اصلی شهرهایی که درگیر روند احیای مجدد هستند این نیست که فقط فرصت‌های بیشتری را برای هتل و صنعت میهمان‌نوازی ایجاد کنید. در عوض، شناخت جهانگردی به عنوان یک نیروی اصلی در توسعه جامعه است، نیرویی که باید با در نظر گرفتن اصل پایداری، با دقت برنامه‌ریزی و مدیریت شود.	استفاده از گردشگری به عنوان عاملی برای بازآفرینی
۲۰۱۰	فرهان گزچی ^۲ ، ابرو کریم اوغلو ^۳	فرهنگ، گردشگری و فرایند بازآفرینی در استانبول	تغییر در ساختار شهرها توجه به گردشگری فرهنگی را برای افزایش میراث فرهنگی و نیز برای توسعه فعالیت‌های جدید و زمینه‌هایی برای جذب بازدیدکننده افزایش داده است. این امر باعث ایجاد شهرها با ایجاد نقاط دیدنی در شهر و اهمیت دادن به صنایع خلاق و فرهنگی به عنوان فعالیت‌های اقتصادی جدید و جاذبه‌هایی می‌شود که مکمل مکان‌های تاریخی هستند.	بروزهای بازآفرینی در استانبول نشان می‌دهد که فرهنگ و گردشگری به عنوان عمده فعالیت‌ها در نظر گرفته شده است. با این وجود، تمرکز و تسلط آنها تغییر می‌کند، زیرا فرهنگ و گردشگری به مؤلفه‌های مهم برای افزایش کیفیت زندگی در شهر و جذب بازدیدکنندگان بیشتر تبدیل می‌شوند. به جز اماکن میراث، بیشتر پروژه‌ها براساس رویکرد مصرفی و با هدف توسعه اقتصادی و توسعه‌ی دارایی در حال توسعه هستند.	ارتباط گردشگری و فرهنگی برای بازآفرینی شهری
۲۰۱۵	گلنارا اسماعیلو ^۴ ، لئار سفیولین ^۵ ، ایلشائت گفوروف ^۶	استفاده از میراث تاریخی به عنوان عاملی در توسعه گردشگری	اهداف میراث فرهنگی: باستان‌شناسی، بناهای تاریخی؛ اقامتگاه‌های زیارتی؛ روستایی؛ زیرساخت‌های فرهنگی اجتماعی؛ معماری بومی و متمدن؛ شهرهای تاریخی بزرگ و کوچک؛ معماری بافت‌های تاریخی؛ موزه‌ها، تئاترها و سالن‌های نمایش؛ ساختارها و مجموعه‌های فنی؛ اشیاء نگاری، صنایع دستی ملی و صنایع دستی، مراکز کاربردی هنر	گردشگری فرهنگی تأثیر فراوانی در جامعه می‌زبان دارد. رونق اقتصادی، حل مشکلات اجتماعی را در پی دارد. مشکلات گردشگری تاریخی: کمبود سرمایه‌گذاری، کمبود زیرساخت‌های توریستی، اختلاف زیاد با استانداردهای بین‌المللی در مورد هتل‌ها و سطح خدمات آن‌ها.	شناسایی تأثیر میراث تاریخی رونق گردشگری

مطالعات انجام شده نشان‌دهنده آن است که نظریه غالب برای مداخله با مشکلات بافت‌های تاریخی و بافت‌های فرسوده، بازآفرینی شهری می‌باشد. از طرفی گردشگری و بازآفرینی در ارتباط با هم بوده و توسعه گردشگری، بازآفرینی بافت تاریخی را موجب می‌گردد. با توجه به اینکه گردشگری مجموعه‌ای از گونه‌های مختلف می‌باشد، شناخت گونه‌ی گردشگری که ارتباط بیشتری با بازآفرینی بافت تاریخی دارد برای ارائه راهبردها و سیاست‌های توسعه گردشگری در جهت بازآفرینی بافت تاریخی امری ضروری می‌باشد. با توجه به اینکه هیچ پژوهشی در مورد ارتباط گونه‌های گردشگری با بازآفرینی بافت تاریخی صورت نپذیرفته است؛ این پژوهش در پی آن است که گونه‌های گردشگری را که ارتباط بیشتری با بازآفرینی بافت تاریخی دارند، شناسایی نماید. شورای بین‌المللی ابنیه و محوطه‌ها (ICOMOS) بافت تاریخی شهر را به عنوان محتوای مشخصات تاریخی شهرها که در مجموعه‌ی عناصر فیزیکی و معنایی تشکیل

دهنده‌ی شکل و الگوی شهری تجلی می‌یابد معرفی می‌کند، که از شبکه‌ی خیابانی و منطقه‌بندی و روابط مرتبط تشکیل شده است (Abou El-Haggag, 2019:2). مراد از بافت‌های تاریخی، آن‌هایی است که به رغم فرسودگی، در گستره‌شان، بناها، مجموعه‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهری باارزش و یا ترکیبی از آن‌ها وجود دارد (Sharan, 2005: 1-3 به نقل از دانشپور و شیری، ۱۳۹۴: ۱۸).

فضاهای شهر تاریخی نمایانگر پیشینه‌ی شهر و نتیجه‌ی نهایی توسعه‌ی آن است. (Llopis et al, 2015). بافت تاریخی با ارزش کالبدی و فرهنگی نهفته در خود بهترین نشانه‌ی هویت شهری است. بنابراین، در هویت دادن به شهر، بافت تاریخی نقش مؤثر و بارزی ایفا می‌کند و در عین حال حیات و رشد این بافت مانع از بی‌هویتی و فرسودگی شهر از درون شده و توسعه‌ی بی‌رویه‌ی آن را محدود می‌کند (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۲۵). جاذبه‌های تاریخی یک منبع نمادین است که نه تنها با مسئله‌ی خاطره و هویت ارتباط تنگاتنگی دارد، بلکه یک منبع اقتصادی به ویژه از نظر گردشگری می‌باشد (AbdelKader, 2011).

"بازآفرینی شهری" فرایندی است که شامل بهبود ساختارهای موجود، توسعه‌ی مجدد ساختمان‌ها و مناطق یا استفاده مجدد از اراضی شهری است (D. Ince, 2019: 1). لیچفلد^۱ (۱۹۹۵) در تعریف بازآفرینی شهری این‌گونه بیان می‌دارد که: «بازآفرینی شهری دیدگاه و عمل جامع و یکپارچه می‌باشد که در صدد برطرف کردن مشکلات شهری و دستیابی به پیشرفت پایدار در بعد اقتصادی، کالبدی، وضعیت اجتماعی و محیطی - منطقه‌ای که در معرض تغییر بوده است و یا فرصت‌هایی برای بهبود فراهم می‌کند» (Korkmaz & Balaban, 2020:2). هدف اصلی بازآفرینی شهری از قرن نوزدهم به بعد، فعال‌سازی مجدد مناطق و ساختارهای شهری متلاشی شده بود. بازآفرینی معاصر شهری، به عنوان یک فرآیند جامع که به دنبال راه‌حل‌های بلند مدت برای مناطق شهری است، با طرح‌های پایداری با هدف برآوردن مطالبات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی یک شهر ارتباط نزدیکی دارد (Martinović & Ifko, 2017:1). بازآفرینی شهری به عنوان یک اقدام فراگیر و ساختاری منتهی به آن تعریف شده است تبدیل مثبت اماکن مسکونی، تجاری یا فضای باز با ارزش‌های اجتماعی یا فرهنگی که وضعیت اقتصادی، کالبدی و محیطی منطقه بازآفرینی شده را بهبود می‌بخشد

¹ Lichfield

(Pourzakarya et al, 2019:88). گالدینی ۱ (۲۰۰۵) اهداف اصلی بازآفرینی شهری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیست و فرهنگی را به شرح زیر عنوان نموده است:

الف) اقتصادی: جذب سرمایه‌گذاران، ایجاد اشتغال، تجدید اقتصاد شهری.

ب) اجتماعی: افزایش عرضه‌ی مسکن شهری و توسعه‌ی زیرساخت‌های محلی.

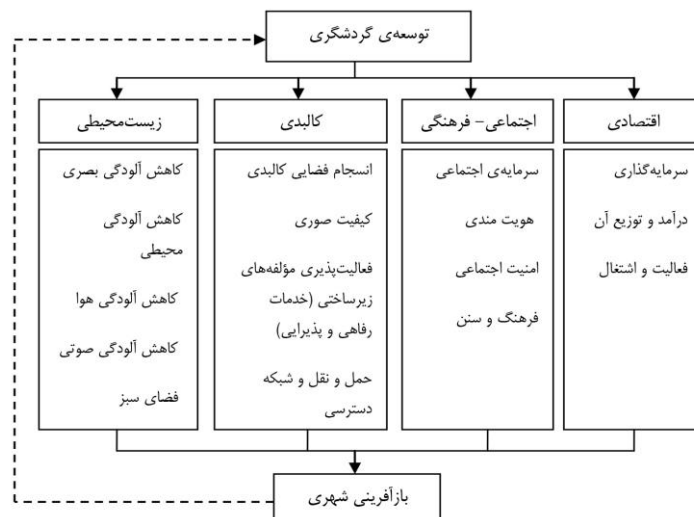
ج) محیط زیست: بهبود شرایط زندگی، مبارزه با آلودگی ضمن در نظر گرفتن ارزش‌ها و ترجیحات جامعه و هر گروه اجتماعی.

د) فرهنگی: تقویت میراث معماری (هسته تاریخی) و گردشگری شهری یا جذب موسسات تحقیقاتی و دانشگاهی (Galdini, 2005).

گردشگری از دیرباز به دلیل داشتن پتانسیل ایجاد شغل، ایجاد درآمد مالیاتی، تحریک فعالیت کارآفرینی، بهبود زیرساخت‌ها و فرصت‌های تفریحی، توانمندسازی ساکنان و بهبود کیفیت زندگی مقصد در کل به عنوان ابزاری برای توسعه در سراسر جهان مورد استفاده قرار گرفته است (Kim, Uysal, & Sirgy, 2013; Wall & Mathieson, 2006). گردشگری در اکثر شهرها به عنوان یک فعالیت اقتصادی بزرگ و منبع درآمد و اشتغال ایجاد می‌شود (Barrera-Fernandez et al, 2016). گردشگری تاریخی یکی از گسترده‌ترین انواع گردشگری است و قادر به تقویت جاذبه‌های فرهنگی، محافظت از میراث منطقه، تجدید محلات شهری قدیمی‌تر، القای احساس غرور و همبستگی جامعه و تحریک توسعه‌ی اقتصادی به روش‌های بیشتری نسبت به سایر اشکال گردشگری است (Lak et al, 2019; Chen & Chen, 2010; Timothy, 2011).

بیشتر شهرها گردشگری مبتنی بر میراث شهری را وسیله‌ای برای متنوع سازی اقتصاد خود، افزایش درآمد، بهبود سطح زندگی ساکنان و تجدید فضاهای شهری می‌دانند. شورای بین‌المللی ابنیه و محوطه‌ها (ICOMOS) بیان می‌دارد که گردشگری می‌تواند به حمایت از میراث فرهنگی، تحریک فعالیت‌های تجاری و ارتقای خدمات شهری کمک کند (Barrera-Fernandez et al, 2014). در موارد بسیاری، گردشگری تاریخی به دلیل وجود فضاها و فرصت‌هایی برای عرضه‌ی منابع جدید گردشگری شهری نظیر جاذبه‌ها و مناطق میراث فرهنگی، به عنوان پتانسیلی برای بازآفرینی این گونه نواحی دیده شده است. در نتیجه در بسیاری از مراکز شهری، عرضه‌ی جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری

برای کمک به فرآیند بازآفرینی شهری توسعه یافته و از گردشگری به عنوان یک ابزار بازآفرینی کننده استفاده شده است. گردشگری غالباً برای تشویق بازآفرینی اقتصادی در شهرها مورد استفاده قرار گرفته است زیرا به عنوان یک صنعت رو به رشد شناخته شده و در نتیجه، می‌تواند اشتغال فراوانی را به همراه خود به ارمغان آورد (Shaw&Williams,1994:257). از طرفی تنوع ایجاد شده توسط گردشگری به جوامعی که فقط به یک صنعت وابسته هستند کمک می‌کند. با رشد گردشگری، فرصت‌های اضافی برای سرمایه‌گذاری، توسعه و هزینه‌های زیرساختی ایجاد می‌شود (Rossana, 2007). گردشگری برای احیا، نوسازی و تجدید حیات بناها در نواحی شهری قابل ارزش بوده زیرا بناهای تاریخی و با ارزش میراث فرهنگی، عموماً برای اهداف پذیرایی اقامتی، تجاری، خرده فروشی، سرگرمی و فرهنگی می‌توانند مورد توان بخشی قرار گیرند. در واقع در بخش مرکزی شهر، بناهای تاریخی، سهم قابل توجهی را به نمایش می‌گذارند که به عنوان فضایی مناسب برای استفاده‌ی جدید بکار گرفته می‌شوند؛ بنابراین گردشگری می‌تواند برای یافتن عملکردهای جدید در بناهای متروکه بکار رفته و محیط شهر را بهبود بخشد. علاوه بر این، جهت احیای بناهای قدیمی می‌تواند تغییرات قابل توجهی را به وجود آورده و زیرساخت‌ها و تسهیلات حمل و نقلی را نیز در بخش مرکزی بهبود بخشد (Fagence,1995).

نمودار ۱: مدل مفهومی ارتباط توسعه‌ی گردشگری و بازآفرینی شهری (ماخذ: نگارندگان)

شهرش‌های ایران‌شناسی سال ۱۰، شماره ۲، پاییز و زمستان ۲۹/۱۳۹۹

گردشگری با توجه به اهدافی که صورت می‌پذیرد دارای گونه‌های مختلفی می‌باشد که این گونه‌ها و تعاریف آن‌ها در جدول ۳ ارائه شده‌اند.

جدول ۲: گونه‌های گردشگری با توجه به هدف

گونه‌ها	تعریف
گردشگری تفریحی	شامل افراد یا گروه‌هایی است که جهت استفاده از تعطیلات، تفریح، استراحت، استفاده از آب و هوای گرم‌تر و خنک‌تر از محل اقامت خود به مسافرت می‌روند (فرچی راد و آقاجانی، ۸۸: ۷۰).
گردشگری درمانی	گردشگری درمانی به عنوان "عمل مسافرت به خارج از کشور برای به دست آوردن مراقبت‌های پزشکی" تعریف شده است (Keckley, 2008: 4).
گردشگری ورزشی	گردشگری ورزشی به عنوان حرکت موقتی از اقامتگاه فرد برای گذراندن وقت آزاد خود در بازی و تماشای بازی‌ها و موارد دیگر تعریف می‌شود (Preuss et al 2007).
گردشگری سیاسی	مسافرت به منظور شرکت در اجلاس و مجامع بین‌المللی، کنگره‌ها و سمینارهای سیاسی، جشن‌های ملی و مذهبی، مراسم ویژه سیاسی مانند: تدفین رهبران و شخصیت‌های سیاسی، پیروزی رهبران احزاب و به حکومت رسیدن آنها گردشگری سیاسی خوانده می‌شود (رضوانی، ۸۲: ۱۸-۲۰). به نقل از فرچی‌راد و آقاجانی، ۸۸: ۷۱.
گردشگری تاریخی	گردشگری تاریخی را می‌توان به عنوان یک بازار محلی برای صنعت گردشگری تعریف کرد که در بیشتر قسمت‌ها از منابع میراث محلی، از جمله اماکن باستان‌شناسی، نقاط دیدنی، گالری‌ها، مناطق مذهبی، اقامتگاه‌های سلطنتی و نقاط مرتبط با آن استفاده می‌شود. (Asmelash & Kumar, 2019:2)
گردشگری مذهبی	گردشگرانی که برای زیارت اماکن، آثار، یادمان‌های مذهبی، انجام اعمال مذهبی و دینی، ترویج و آموزش و گذران اوقات فراغت در مکان‌ها و مراکز مذهبی جهان سفر می‌کنند (رحیم‌پور و سیدحسینی، ۱۳۷۹: ۱۴).
گردشگری اجتماعی	گردشگری با ارزش اخلاقی افزوده، که هدف اولیه آن است که میزان یا بازدیدکننده از بورس گردشگری بهره‌مند شود (Morgan et al., 2015:4).
گردشگری بازرگانی و تجاری	گردشگری تجاری شامل مسافرت‌های گسترده بشر برای اهداف مرتبط با کار آنها، به طور خاص سفرهای تجاری و تجاری یا نوع دیگری از سفرها، شرکت در رویدادهایی است که توسط شرکت‌های مختلف اقتصادی یا نهادهای اداری برای نمایندگانشان سازماندهی شده است (Minciu, 2003).
گردشگری فرهنگی	رفتن افراد به جاذبه‌های فرهنگی به دور از محل اقامت عادی خودشان با قصد جمع‌آوری اطلاعات جدید و تجربیات به منظور برآوردن نیازهای فرهنگی (Richards, 1996)
گردشگری آموزشی	برنامه‌ای که در آن شرکت‌کنندگان به عنوان گروهی با هدف اصلی شرکت در یک تجربه یادگیری که مستقیماً با آن مکان ارتباط دارد، به یک مکان سفر می‌کنند. (Rodger, 1998:28)
گردشگری قومی	گردشگری با انگیزه جستجوی یک گردشگر برای تجربه‌های عجیب و غریب فرهنگی، از جمله بازدید از روستاهای قومی، خانه‌های اقلیت‌ها و پارک‌های موضوعی، درگیر شدن در رویدادها و جشنواره‌های قومی، تماشای رقص‌ها یا مراسم‌های سنتی و یا صرفاً خرید صنایع دستی بومی و سوغاتی اشاره دارد. (Yang, Wall, & Smith, 2008). به نقل از Yang, 2011:562.
گردشگری هنری	هر فعالیتی که شامل بازدید از هنر باشد و افرادی را شامل می‌شود که برای دیدن هنر در جاهای دیگر به طور خاص سفر می‌کنند و همچنین افرادی که غالباً یا گاه به گاه بازدیدهایی را برای دیدن هنر در کنار دیگر فعالیت‌ها در طول تورها، تعطیلات یا سفرهای دور از خانه انجام می‌دهند. (Franklin, 2018:400)
گردشگری خلاق	سفر به سمت یک تجربه درگیر و معتبر، با یادگیری مشارکتی در هنر، میراث فرهنگی یا شخصیت خاص یک مکان تعریف می‌شود و این امر ارتباطی را برای ساکنان و فرهنگ آنها ایجاد می‌کند. (UNESCO, 2006). به نقل از Stipanovic & Rudan, 2014:508.
گردشگری غذا	گردشگری غذایی را می‌توان سفری به مقصد برای مقاصد فرهنگی یا تجربه غذاهای منحصر به فرد و عاطفی در مقصد دانست (Lan at al, 2012:609).
گردشگری سلامت	به عنوان یک نوع گردشگری که هدف اصلی آن بهبود یا حفظ سلامتی است. (Boruszczak, 2010). به نقل از Szymanska, 2015.
اکوتوریسم	انجمن بین‌المللی اکوتوریسم (IIES, 2006) در تعریف اکوتوریسم می‌گوید: «بوم گردشگری سفری مسئولانه به مناطق طبیعی است که در آن محیط زیست حفظ و بر رفاه مردم محلی تأکید شود.»
ژئوتوریسم	گردشگری پایدار با تمرکز اصلی در تجربه ویژگی‌های زمین‌شناختی زمین به گونه‌ای است که موجب درک، قدردانی و حفاظت از محیط زیست و فرهنگ می‌شود و از نظر محلی نیز سودمند است (Dowling, 2013:60).
گردشگری ماجراجویانه	تورهای تجاری و برنامه‌ریزی شده‌ای که جذابیت آن به خاطر فعالیت‌های بیرونی و ریسک‌پذیر است. معمولاً تجهیزات تخصصی نیاز دارد و برای مشتریان تور بسیار مهیج است. (Buckley, 2007, 1428). به نقل از قدیری معصوم و ونوقی، ۱۳۸۴: ۴۴.
گردشگری مجازی	گردشگری مجازی، حضور در سرزمین دیجیتالی وب و مشاهده داده‌های صوتی متنی و تصویری از دنیای فیزیکی است که امکان سفرهای مجازی و غیر واقعی و بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی مناطق هدف گردشگری، برای برخی کاربران که قصد مراجعه به این اماکن گردشگری هدف را دارند و یا برای کسانی که از این امکان محروم می‌مانند، فراهم می‌کند (بماتیان و همکاران، ۸۸: ۷۲).

بالتیمور و بوستون دو نمونه اصلی بازآفرینی شهری هستند که گردشگری در آن نقش عمده‌ای داشته است. در بالتیمور، یک برنامه‌ی بازآفرینی منطقه پایین شهر با

نوسازی بندر اینن به اوج رسید. این منطقه به جاذبه‌ی مهم گردشگری و منطقه‌ی تفریحی تبدیل شده است (del Rio, 2018). در بوستون نیز اجزای توریستی بازآفرینی شهری یک مجموعه‌ی جذاب را تشکیل می‌دهند که به ساکنان محلی و کارگران و همچنین بازدیدکنندگان حس خوبی منتقل می‌کنند. در شهر بوستون به منظور نوآوری در ارائه‌ی جاذبه‌های تاریخی با معرفی متداول تاریخ شهر، نمایش صوتی و تصویری و رویکردهای مدرن دیگر برای شرح، تلاش‌های فراوانی صورت گرفته است (Martin & Mason, 1988) در برخی از شهرهای انگلیس پروژه‌های بزرگی در سال‌های اخیر برای جذب گردشگر به منطقه طراحی شده است. منطقه‌ی توریستی در پلیموث، باربیکان و هو را با نمای ساحلی خود و منطقه اطراف گیلدهال پوشش می‌دهد. مرکز شهر، رویال ویلیام یارد و میلیبای مناطقی هستند که فعالیت گردشگری به لطف پروژه‌های بازآفرینی و بازاریابی در حال رشد هستند. دامنه‌ی تسهیلاتی که فراهم شده است بسیار گسترده است و این نشان دهنده‌ی تنوع زیاد در نوع و ماهیت گردشگری و همچنین تفاوت در مناطق خاص است. منطقه‌ی توریستی در مالاگا اسپانیا، بناهای اصلی، موزه‌ها، مناطق خرید، اماکن عمومی و ایستگاه‌ها را شامل می‌شود: آلكازبا، قلعه جبرالارو، تئاتر رومی، کلیسای جامع، زادگاه پیکاسو، موزه پیکاسو، موزه کارمن تیزن، مرکز هنرهای معاصر، خیابان لاریوس، چینیتاس پاساژ، خیابان گرانادا، میدان لا مرکد و بندر. یک نمونه‌ی گردشگری موفق می‌باشد که توسعه‌ی گردشگری در این منطقه، بازآفرینی آن را موجب گردیده است (Barrera Fernández & Hernández Escampa, 2017).

تجزیه و تحلیل سیستم توریستی به کار رفته در پلیموث و مالاگا برای شناسایی مناطق توریستی در مناطق تاریخی و محلات اطراف آن که می‌تواند بهتر تبلیغ شود، مفید است. بسیاری از این مناطق به ویژه به دلیل ارزش‌های میراثی و پیوندهای بدنی با خدمات توریستی از پتانسیل‌های بالایی برخوردار هستند. این روش می‌تواند برای سایر شهرهایی که مراکز تاریخی خود را با فعالیت‌ها و خدمات مرتبط با گردشگران تطبیق داده‌اند، کاربرد داشته باشد.

تسهیلات خرید و پذیرایی در اکثر تحولات جدید گردشگری در این شهرها یک مؤلفه‌ی مهم را تشکیل می‌دهد. همچنین بسیاری از امکانات جدید توریستی در مناطق تاریخی درون شهر مستقر شده و شامل نوسازی و تبدیل ساختمان‌های قدیمی می‌باشد. همه‌ی نمونه‌ها شاهد مزایای کالبدی و اقتصادی هستند که توسعه‌ی گردشگری

می‌تواند برای مناطق شهری به همراه آورد و بازآفرینی شهر را موجب گردد. ایجاد امکانات جدید گردشگری و معرفی جاذبه‌های گردشگری به صورت مدرن و بازاریابی عناصر موفقیت در طرح‌ها می‌باشند.

۱. محدوده‌ی مورد مطالعه

بافت تاریخی شهر تبریز با مساحت ۴۲۱ هکتار، از شمال به خیابان شمس تبریزی، از سمت شرق به خیابان حافظ، از شمال‌شرقی به ششگلان و ثقه‌الاسلام، از جنوب به خیابان ۱۷ شهریور جدید، از جنوب غربی به شریعتی و از جانب غرب به خیابان فلسطین محدود می‌شود. جاذبه‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز عبارتند از: مسجد جامع، مسجد کبود، مدرسه‌ی رشدیه، بازار تبریز، حمام نوبر، پارک خاقانی، ارگ علیشاه، کاخ موزه‌ی شهرداری، خانه‌ی حیدرزاده، خانه‌ی قدکی، خانه‌ی حریری، خانه‌ی گنجه‌ای‌زاده، خانه‌ی بهنام، خانه‌ی لاله‌ای، خانه‌ی اردوبادی، موزه‌ی آذربایجان، موزه‌ی عصرآهن، موزه‌ی سنجش و موزه‌ی قاجار.

۲. روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی می‌باشد که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی-میدانی (پیمایشی) استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر را خبرگان گردشگری و شهرسازی (اساتید دانشگاه) تشکیل می‌دهند که در ارتباط با موضوع پژوهش هم از نظر نظری و هم از نظر مصداقی در ارتباط با نمونه‌ی موردی (شهر تبریز) دانش و تخصص لازم را دارا بوده‌اند. با توجه به نبود چارچوب نظری و عدم شناخت کافی از تعداد جامعه‌ی آماری و همچنین با توجه به ماهیت و هدف تحقیق، با استفاده از ترکیبی از روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی از قبیل روش‌های هدفمند یا قضاوتی (معیار-محور)، زنجیره‌ای (گلوله برفی) و سهمیه‌ای و داوطلبانه (اعضای در دسترس) به انتخاب تعداد اعضای مورد نیاز پنل خبرگان از میان افراد واجد شرایط اقدام شد؛ حداکثر تعداد افراد برای رسیدن به اجماع در نظرات ۳۰ نفر تعیین گردید. در این تحقیق، ابتدا گونه‌های گردشگری مورد مطالعه قرار گرفته و سپس با نظر متخصصان شهرسازی و گردشگری تدوین گردید و گونه‌هایی که می‌توانست با اهداف بازآفرینی بافت تاریخی در ارتباط باشد به فهرست اضافه گردید. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه با طیف ۷تایی می‌باشد که در پاسخ‌دهندگان قرار گرفت. در تحقیق حاضر روایی پرسشنامه توسط اساتید مرتبط با موضوع مورد تأیید می‌باشد و پایایی آن نیز

توسط آزمون آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج از طریق نرم‌افزار SPSS و Excel با کاربرد آزمون دلفی فازی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که با توجه به نتایج تحلیل‌ها و رتبه‌بندی گونه‌ها، اهداف، راهبردها و سیاست‌های هر یک از گونه‌ها که در ارتباط نزدیک با بازآفرینی بافت تاریخی بودند مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش از مدل تحلیل سلسله مراتبی دلفی فازی استفاده شده است. در این مدل از گونه‌های مختلفی از اعداد فازی (اعداد فازی مثلثی و ذوزنقه‌ای) استفاده می‌شود. اعداد فازی مثلثی به علت کاربرد زیاد و سهولت در محاسبات و تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش استفاده شده است (ملکی و علیزاده، ۱۳۹۴: ۴۶).

گام‌های روش دلفی فازی

۱) شناسایی شاخص‌های پژوهش با استفاده از مرور جامع مبانی نظری پژوهش
 ۲) جمع‌آوری نظرهای متخصصان تصمیم‌گیرنده: در این گام بعد از شناسایی معیارهای زنجیره‌ی تامین، گروه تصمیم‌گیری متشکل از خبرگان مرتبط با موضوع پژوهش تشکیل شده و پرسشنامه‌ها به منظور تعیین مرتبط بودن شاخص‌های شناسایی شده با موضوع اصلی پژوهش و غربالگری برای آن‌ها ارسال می‌شود که در آن متغیرهای زبانی جدول ۳، برای بیان اهمیت هر شاخص به کار می‌روند.

جدول ۳: متغیرهای زبانی برای ارزیابی اهمیت شاخص‌ها

اهمیت شاخص‌ها	عدد فازی
بسیار کم اهمیت	(۰، ۰، ۱)
کم اهمیت	(۰، ۰/۱، ۰/۳)
تا حدودی کم اهمیت	(۰/۱، ۰/۳، ۰/۵)
بی تفاوت	(۰/۳، ۰/۵، ۰/۷)
تا حدودی با اهمیت	(۰/۵، ۰/۷، ۰/۹)
با اهمیت	(۰/۷، ۰/۹، ۱)
بسیار با اهمیت	(۰/۹، ۱، ۱)

(عطایی، ۱۳۸۹: ۵۴)

۳) تایید و غربالگری شاخص‌ها: این کار از طریق مقایسه‌ی مقدار ارزش اکتسابی هر شاخص با مقدار آستانه صورت می‌پذیرد.

۴) مرحله اجماع و اتمام دلفی فازی: منظور از اجماع به این معنا است که پاسخ‌دهندگان به یک تصمیم‌گیری کلی در مورد عوامل رسیده باشند و مرحله‌ای که دیگر بعد از آن اتفاق خاصی در معیارها رخ ندهد (جعفرنژاد چقوشی، ۱۳۹۵: ۱۶۹).

۳. بحث و یافته‌ها

بررسی پایایی در پرسشنامه مهمترین موضوع قبل از تحلیل پرسشنامه می‌باشد. ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی پرسشنامه‌ها محاسبه گردید. (جدول ۴)

جدول ۴ مقادیر آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ

۰/۸۶۱	گونه‌های گردشگری در ارتباط با بازآفرینی بافت‌های تاریخی
۰/۸۶۵	گونه‌های گردشگری در ارتباط با بازآفرینی بافت تاریخی تبریز

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

همان‌طور که از داده‌های جدول مشخص است میزان ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده بزرگتر از ۰/۷ است که از اعتبار بالای پرسشنامه حکایت دارد. از بین ۳۰ نفر متخصص مورد بررسی، ۵ نفر (۱۶،۷٪) زن و ۲۵ نفر (۸۳،۳٪) مرد بوده‌اند. بر اساس فراوانی افراد مورد مطالعه، ۱۱ نفر (۳۶،۷٪) بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۱۳ نفر (۴۳،۳٪) بین ۴۰ تا ۵۰ سال، ۶ نفر (۲۰٪) بالای ۵۰ سال است. براساس داده‌ها، رشته‌ی تحصیلی ۱۱ نفر (۳۶،۷٪) شهرسازی، ۶ نفر (۲۰٪) جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری است و سابقه‌ی کاری ۱ نفر (۳،۳٪)، کمتر از ۵ سال، ۶ نفر (۲۰٪) بین ۵ تا ۱۰ سال، ۸ نفر (۲۶،۷٪) بین ۱۰ تا ۱۵ سال، ۵ نفر (۱۶،۷٪) بین ۱۵ تا ۲۰ سال، ۵ نفر (۱۶،۷٪) بین ۲۰ تا ۲۵ سال و ۵ نفر (۱۶،۷٪) بیشتر از ۲۵ سال می‌باشد. کارشناسان گونه‌ها را در قالب طیف ۷ لیکرتی که جزئیات آن در جدول شماره‌ی نشان داده شده است برای کل بافت‌ها و برای بافت تاریخی تبریز وزن‌گذاری نمودند. سپس تحلیل‌ها برای کل بافت‌های تاریخی و بافت تاریخی تبریز انجام گردید. حد آستانه‌ی دی‌فازی شده برای تایید یا عدم تایید بوده و نشان دهنده‌ی این موضوع می‌باشد که مقدار وزن دی‌فازی شده بالای حد آستانه نشان دهنده‌ی ارتباط گونه‌ها با بازآفرینی شهری و مقدار وزن دی‌فازی شده کمتر از حد آستانه نشان دهنده‌ی عدم ارتباط گونه‌ها با بازآفرینی شهری در بافت‌های تاریخی می‌باشد. (جدول ۵)

جدول ۵: مقدار دی‌فازی شده‌ی حد آستانه

کل	بافت تاریخی تبریز	بافت‌های تاریخی	مقدار دی‌فازی شده‌ی حد آستانه
0.56	0.57	0.57	

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

جدول ۶ رتبه‌بندی گونه‌های گردشگری براساس روش دلفی فازی

گونه‌ها	بافت‌های تاریخی				بافت تاریخی تبریز				کلی						
	مقدار دلفی فازی	وضعیت گونه	درصد اجماع	مقدار وزن	رتبه	مقدار دلفی فازی	وضعیت گونه	درصد اجماع	مقدار وزن	رتبه	مقدار دلفی فازی	وضعیت گونه	درصد اجماع	مقدار وزن	رتبه
تفریحی	۰.۵۹	تایید شده	30	0.055	6	۰.۵۶	عدم تایید	40	0.051	12	۰.۵۷	تایید شده	35	0.053	3
مذهبی	۰.۵۰	عدم تایید	30	0.046	14	۰.۵۸	تایید شده	33.33	0.053	6	۰.۵۴	عدم تایید	25	0.050	0
تاریخی	۰.۷۷	تایید شده	63.33	0.072	1	۰.۸۳	تایید شده	73.33	0.077	1	۰.۷۸	تایید شده	68.33	0.072	2
فرهنگی	۰.۷۵	تایید شده	53.33	0.070	2	۰.۷۶	تایید شده	63.33	0.070	2	۰.۷۶	تایید شده	58.33	0.070	3
قومی	۰.۵۱	عدم تایید	30	0.047	13	۰.۵۷	تایید شده	33.33	0.053	7	۰.۵۴	عدم تایید	25	0.050	0
هنری	۰.۶۵	تایید شده	40	0.061	3	۰.۶۶	تایید شده	36.66	0.061	3	۰.۶۶	تایید شده	33.33	0.061	1
خلاق	۰.۶۱	تایید شده	33.33	0.057	5	۰.۶۳	تایید شده	36.66	0.058	4	۰.۶۲	تایید شده	30	0.058	8
اجتماعی	۰.۶۲	تایید شده	36.66	0.058	4	۰.۵۸	تایید شده	43.33	0.054	5	۰.۵۹	تایید شده	40	0.055	5
آموزشی	۰.۵۳	عدم تایید	26.66	0.049	12	۰.۵۰	عدم تایید	33.33	0.046	13	۰.۵۱	عدم تایید	30	0.048	8
ورزشی	۰.۴۷	عدم تایید	20	0.044	18	۰.۴۴	عدم تایید	23.33	0.040	19	۰.۴۵	عدم تایید	20	0.042	2
تجاری	۰.۴۹	عدم تایید	16.66	0.045	16	۰.۵۶	عدم تایید	26.66	0.051	11	۰.۵۲	عدم تایید	21.66	0.048	8
غذا	۰.۵۶	عدم تایید	23.33	0.052	7	۰.۵۷	تایید شده	26.66	0.052	8	۰.۵۶	تایید شده	25	0.052	2
سلامت	۰.۴۹	عدم تایید	40	0.046	15	۰.۴۹	عدم تایید	23.33	0.045	15	۰.۴۹	عدم تایید	28.33	0.046	6
درمانی	۰.۴۸	عدم تایید	23.33	0.045	17	۰.۴۷	عدم تایید	20	0.044	17	۰.۴۸	عدم تایید	21.66	0.044	4
سیاسی	۰.۴۶	عدم تایید	26.66	0.043	19	۰.۴۹	عدم تایید	26.66	0.045	14	۰.۴۷	عدم تایید	26.66	0.044	4
آکوتوریسم	۰.۵۵	عدم تایید	26.66	0.051	8	۰.۵۶	عدم تایید	26.66	0.052	9	۰.۵۶	عدم تایید	21.66	0.052	6
ژئوتوریسم	۰.۵۴	عدم تایید	23.33	0.050	10	۰.۵۶	عدم تایید	26.66	0.051	10	۰.۵۵	عدم تایید	20	0.051	1
ماجراجویانه	۰.۵۵	عدم تایید	30	0.051	9	۰.۴۸	عدم تایید	23.33	0.045	16	۰.۵۱	عدم تایید	26.66	0.048	8
مجازی	۰.۵۳	عدم تایید	20	0.049	11	۰.۴۷	عدم تایید	23.33	0.043	18	۰.۵۰	عدم تایید	20	0.046	6

منبع: محاسبات تحقیق حاضر

بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته با توجه به نظر متخصصان گونه‌هایی که در ارتباط با بازآفرینی بافت‌های تاریخی می‌باشند در سه حالت اولویت‌بندی شده‌اند: (جدول ۶)

الف) اولویت‌بندی گونه‌های گردشگری براساس میزان ارتباط با بازآفرینی بافت‌های تاریخی: ۱. گردشگری تاریخی (۰,۰۷۲) ۲. گردشگری فرهنگی (۰,۰۷۰) ۳. گردشگری هنری (۰,۰۶۱) ۴. گردشگری اجتماعی (۰,۰۵۸) ۵. گردشگری خلاق (۰,۰۵۷) ۶. گردشگری تفریحی (۰,۰۵۵)

ب) اولویت‌بندی گونه‌های گردشگری براساس میزان ارتباط با بازآفرینی بافت تاریخی تبریز:

۱. گردشگری تاریخی (۰,۰۷۷) ۲. گردشگری فرهنگی (۰,۰۷۰) ۳. گردشگری هنری (۰,۰۶۱) ۴. گردشگری خلاق (۰,۰۵۸) ۵. گردشگری اجتماعی (۰,۰۵۴) ۶. گردشگری مذهبی (۰,۰۵۳) ۷. گردشگری قومی (۰,۰۵۳) ۸. گردشگری غذا (۰,۰۵۲)

ج) جمع‌بندی اولویت‌بندی گونه‌های گردشگری براساس میزان ارتباط با بافت‌های تاریخی و بافت تاریخی تبریز:

۱. گردشگری تاریخی (۰,۰۷۲) ۲. گردشگری فرهنگی (۰,۰۷۰) ۳. گردشگری هنری (۰,۰۶۱) ۴. گردشگری خلاق (۰,۰۵۸) ۵. گردشگری اجتماعی (۰,۰۵۵) ۶. گردشگری تفریحی (۰,۰۵۳) ۷. گردشگری غذا (۰,۰۵۲)

گونه‌های گردشگری که در ارتباط نزدیک با بازآفرینی بافت تاریخی می‌باشند هر کدام دارای اهداف مشخص می‌باشند که باید با استفاده از این اهداف، راهبردها و سیاست‌هایی در جهت بازآفرینی بافت‌های تاریخی ارائه نمود تا بتوان با کاربست این گونه‌ها و جذب گردشگران بیشتر در جهت بازآفرینی بافت‌های تاریخی برآمد. از همین رو با توجه به ارتباط گونه‌های گردشگری با بازآفرینی در بافت‌های تاریخی و بافت تاریخی تبریز، اهداف و راهبردها و سیاست‌های گونه‌ها در قالب جدول ۷ ارائه می‌گردند.

جدول ۷: راهبردها و سیاست‌های گونه‌های گردشگری در ارتباط با بازآفرینی بافت تاریخی

سیاست‌ها	راهبردها	هدف اصلی	رتبه			گونه‌ها
			(۱)	(۲)	(۳)	
برنامه‌ریزی جهت حفظ و نگهداری بناهای تاریخی افزایش نفوذپذیری بناهای تاریخی ایجاد پیوستگی در میان بناهای تاریخی آموزش ساکنین بافت تاریخی در مورد آشنایی با بناهای تاریخی تزیین فعالیت‌های جاذب جمعیت در بناهای تاریخی شناساندن بناها و جاذبه‌های تاریخی در شهرها و کشورهای دیگر	شناسایی، حفظ، تقویت و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های امکان و محدوده‌های تاریخی شهرها در زمینه جذب گردشگر	بازدید از بناهای تاریخی و موزه‌ها	۱	۱	۱	تاریخی
Asmelash & Kumar, 2019; Santaa&Tiatco,2019:						
پیش‌بینی مکان‌هایی برای برگزاری رویدادهای فرهنگی مثل تئاترها و نگارخانه‌های عمومی، گالری‌ها، سالن‌های کنسرت، کتابخانه‌ها و نمایشگاه‌های موقت برنامه‌ریزی در جهت افزایش تنوع برنامه‌های فرهنگی، هنری و جشنواره‌های محلی ایجاد کاربری‌های فرهنگی افزایش نفوذپذیری کاربری‌های فرهنگی	فراهم نمودن فرصت تبادل فرهنگی و توجه به ارزش‌های اصیل فرهنگی	آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم منطقه	۲	۲	۲	فرهنگی
نجمی و همکاران، ۹۶؛ پژوهان و پورقدم، ۹۶؛ اردجانی و علمداری، ۹۸؛						
برنامه‌ریزی در جهت افزایش تنوع برنامه‌های هنری برنامه‌ریزی جهت برگزاری رقص‌ها و موسیقی محلی احیای هنرهای در حال منسوخ شدن حمایت از نوآوری اجرای فستیوال‌های هنری برگزاری نمایشگاه‌ها، تئاترها، کنسرت‌های خیابانی تولید صنایع دستی نمایشگاه‌های عکاسی موضوعی	افزایش فرصت برای هنرآفرینی و ارائه آن	بازدید از هنرهای دیداری و نمایی، جشنواره‌ها و رویدادهای هنری	۳	۳	۳	هنری
Franklin,2018 ;Buczowska l and Banaszkiwicz,2016						
مناسب‌سازی فضاها و اماکن برای معلولین و سالمندان تجهیز مراکز گردشگری (تفریحی، اقامتی و ...) جهت قابل استفاده بودن برای معلولان و افراد کم‌توان مانند سالمندان توسعه و بهسازی شبکه راه‌های ارتباطی و وسایل حمل و نقل به منظور تسهیل در استفاده از آن‌ها برای افراد کم‌توان ارائه‌ی وام‌های کم‌بهره برای ارائه‌دهندگان خدمات گردشگری برای افراد کم‌بضاعت ایجاد اقامتگاه‌های با قیمت مناسب برای افراد سرمایه‌گذاری در جهت ایجاد زیرساخت‌های لازم برای تسهیل مسافرت‌ها	توجه به تمامی افراد جامعه حمایت از گردشگران سالمند و ناتوان	فراهم نمودن امکان گردشگری برای طیف وسیعی از افراد	۵	۵	۴	اجتماعی
Hew et al,2017 ؛Pyke et al,2019 ؛ Morgan et al., 2015						

پژوهش‌های ایران‌شناسی، سال ۱۰، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۹/۳۷

ایجاد سازمان یا بخشی تحت عنوان گردشگری مبتکرانه ایده‌پردازی در جهت افزایش زمان اقامت توسعه‌ی بازارهای جدید گردشگری اعطای کمک‌های مالی به ایده‌های خلاق در بعد گردشگری افزایش خلاقیت ساکنین و تبدیل آن‌ها به شرکت‌کنندگان فعال آموزش خلاقیت در مدارس و دانشگاه‌ها افزایش سرمایه‌ی اجتماعی افراد ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی ایجاد کارگاه‌های آموزشی صنایع‌دستی ایجاد کارگاه‌های آشپزی و شیرینی‌پزی ایجاد فضاهایی برای ارتباط گردشگران و ساکنین	افزایش خلاقیت در جامعه و افراد آن افزایش امکان مشارکت گردشگران در جامعه‌ی مقصد افزایش ارتباط بین ساکنان و گردشگران	مشارکت در دوره‌ها و آموختن تجاربی که مختص جامعه‌ی هدف می‌باشد.	۴	۴	۵	خلاق
:Al-Ababneh,2017; Carvalho et al, 2016 ; Rudan, 2014,508, & Stipanovic						
شناسایی تفریحات مناسب فضاهای شهری افزایش کاربری‌های تفریحی تعریف محورهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری	ایجاد فضاهای تفریحی و ایجاد زمینه‌های لازم برای انجام تفریحات سالم	استراحت و تفریح	۶	-	۶	تفریحی
:Csirmaz&Peto,2015 ; Madndic et al,2018; Gjorgievski et al,2013						
مرمت و حفظ و احیا بناهای تاریخی مذهبی ایجاد امکان حضور افراد در اماکن مذهبی مانند کلیساها برای بازدید برگزاری رویدادها و مراسمات مذهبی ایجاد مسیرهای مخصوص گردشگری مذهبی برگزاری نمایشگاه‌های مذهبی آگاهی دادن به ساکنین در مورد مزایای گردشگری مذهبی بررسی آداب و سنن مذهبی جامعه‌ی میزبان به منظور معرفی آن به گردشگران و جذب گردشگران بیشتر	توجه به بناهای تاریخی مذهبی و اماکن مقدس توجه به رویدادهای مذهبی	عبادت و زیارت شرکت در کنفرانس‌ها و مراسمات مذهبی بازدید از آثار تاریخی و معماری اماکن مذهبی	-	۶	-	مذهبی
:Cristea et al,2015 ;Terzidou et al,2018 ;Huang& Pearce,2019						
برگزاری جشنواره‌های محلی آشنایی مردم محل با مزایای گردشگری قومی و حفظ و نگهداری از هنر، صنایع‌دستی، رقص‌ها و آداب و سنن مردم، ترمیم و احیای آثار فرهنگی ارتقای موزه‌های مردم‌شناسی و نمایش قومیت‌های مختلف در آن‌ها ایجاد امکان ارتباط نزدیک گردشگران با افراد محل ایجاد اقامتگاه‌ها و رستوران‌های بومی	توجه به آداب و رسوم منطقه، لهجه و گویش، لباس‌های محلی و صنایع دستی بومی توسعه‌ی بوم‌گردی	شناخت اقوام مختلف و شرکت در تجربه‌های آنها	-	۷	-	قومی
:Yang & Wall,2010 ;HOŞGECIN&EGRESI,2014 ; Li,2000;Yang,2011 ;						
برگزاری جشنواره‌های غذایی و برپایی تورهای غذا برای آموزش پخت غذاهای محلی و افزایش گردشگرانی که به دنبال تنوع غذایی در محیط‌های سنتی هستند برپایی نمایشگاه‌های صنایع غذایی و تبلیغات به روز و به موقع اضافه نمودن غذاهای محلی در منوهای رستوران‌ها ایجاد امکان شناخت در مورد غذاهای محلی و طرز پخت آنها در رستوران‌ها و اقامتگاه‌ها فراهم نمودن زمینه‌ی مشارکت مردم با اختصاص تسهیلات و آموزش‌های لازم، سازماندهی و برگزاری رویدادهای با موضوع غذا و معرفی فعالان برتر این بخش به عموم بررسی ساز و کارها و ابزارهای مناسب برای برندسازی محصولات تولیدی غذایی و معرفی الگوهای برتر در این زمینه	توجه به غذاهای محلی و ارائه‌ی آنها	تجربه غذاهای جدید و آشنایی با طرز پخت آن‌ها	۷	۸	-	غذا
:Lan et al,2012 ;Kim et al, 2019 ;Lang &Varley, 2017;						

۴. نتیجه

بافت تاریخی تبریز یکی از گنجینه‌های شهری است که به علت برخی مشکلات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی در معرض فرسودگی و زوال قرار دارد. بازآفرینی در بافت‌های تاریخی به منظور ساماندهی و احیای این بافت‌ها که در گذر زمان دچار مشکلات فراوان گردیده‌اند، امری ضروری است که می‌توان با توسعه‌ی گردشگری در این بافت‌ها به این اهداف نائل آمد. بنابه مطالعات انجام شده توسعه‌ی گردشگری باعث اشتغال‌زایی، افزایش درآمد، افزایش سرمایه‌گذاری در بافت شده، رشد اقتصادی بافت را در پی دارد که این رشد موجب حل مشکلات اجتماعی حاصل از زوال اقتصادی درونی در جامعه می‌شود. از طرفی یکی از جذابیت‌های استفاده از گردشگری به عنوان یک عنصر در بازآفرینی شهری در توجیه اقتصادی است که می‌تواند برای بهسازی و تجدید فیزیکی مرکز پوسیده‌ی شهری تامین کند. ارتقای زیست محیطی در بافت تاریخی باعث ایجاد احساسات مثبت می‌شود که منجر به رضایت بازدیدکنندگان و وفاداری می‌شود و این به نوبه خود، حمایت جدی از جریان و توسعه‌ی بیشتر گردشگری را به دنبال دارد. همگی این مطالعات نشان دهنده‌ی ارتباط توسعه‌ی گردشگری با بازآفرینی شهری در بافت تاریخی می‌باشد. گردشگری شهری گونه‌های مختلفی را شامل می‌شود که هر یک از این گونه‌ها اهدافی را دنبال می‌کنند. گونه‌هایی از گردشگری می‌توانند بازآفرینی بافت تاریخی را موجب شوند که اهدافی همسو با بازآفرینی بافت تاریخی داشته باشند. شناسایی گونه‌های گردشگری که ارتباط بیشتری با بازآفرینی بافت تاریخی دارد موجب می‌شود تا سیاست‌ها و راهبردهایی برای توسعه‌ی گردشگری در بافت تاریخی اتخاذ گردد که بازآفرینی بافت را موجب شود و از هدر رفت سرمایه‌ی جلوگیری شود. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که گونه‌ای از گردشگری که با هدف بازآفرینی بافت‌های تاریخی ارتباط بیشتری دارد، گردشگری تاریخی با مقدار وزن ۰,۰۷۲ می‌باشد. بعد از این گونه، گردشگری فرهنگی، هنری، خلاق، اجتماعی، تفریحی و غذا به ترتیب با مقدار وزن ۰,۰۷۰، ۰,۰۶۱، ۰,۰۵۸، ۰,۰۵۵، ۰,۰۵۳ و ۰,۰۵۲ بیشترین ارتباط را با بازآفرینی بافت تاریخی دارند. بقیه‌ی گونه‌های مورد مطالعه به دلیل آنکه وزن دی‌فازی شده‌ی آن‌ها کمتر از مقدار دی‌فازی شده‌ی حد‌آستانه می‌باشند، ارتباط ضعیفی با بازآفرینی بافت تاریخی دارند. هدف از گردشگری تاریخی که در اولویت اول در ارتباط با بازآفرینی بافت تاریخی قرار دارد، بازدید از بناهای تاریخی و موزه‌ها می‌باشد که شناسایی، حفظ، تقویت و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های اماکن و محدوده‌های تاریخی شهرها در زمینه‌ی جذب گردشگر

می‌تواند بیشترین تاثیر را در ارتقای این نوع گردشگری داشته باشد. برنامه‌ریزی جهت حفظ و نگهداری بناهای تاریخی، افزایش نفوذپذیری بناهای تاریخی، ایجاد پیوستگی در میان بناهای تاریخی، آموزش ساکنین بافت تاریخی در مورد آشنایی با بناهای تاریخی، تزریق فعالیت‌های جاذب جمعیت در بناهای تاریخی و شناساندن بناها و جاذبه‌های تاریخی در شهرها و کشورهای دیگر به منظور گسترش گردشگری تاریخی جهت بازآفرینی در بافت تاریخی امری ضروری می‌باشد. توجه به اهداف گونه‌های گردشگری مرتبط با بازآفرینی بافت تاریخی و گنجاندن راهبردها و سیاست‌های توسعه‌ی گونه‌ها به ترتیب اولویت در طرح‌ها و اقدامات مرتبط با بافت تاریخی می‌تواند در بازآفرینی بافت تاریخی کمک شایانی نماید.

منابع

- آقاجانی، معصومه و فراهانی فرد، سعید، ۱۳۹۴، «گردشگری مذهبی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: ایران)»، فصلنامه‌ی سیاست‌های راهبردی و کلان، بهار ۱۳۹۴، س ۳، ش ۹، صص ۴۳-۶۶.
- بمانیان، محمد رضا، پور جعفر، محمد رضا، محمودی نژاد، هادی، ۱۳۸۸، «ارائه مدل پیشنهادی جهت پیاده سازی گردشگری الکترونیک در طرح های توسعه گردشگری روستایی»، فصلنامه علمی- پژوهشی مدیریت شهری، ش ۲۳، صص ۷۱-۸۸.
- پژوهان، موسی و پورمقدم، زهرا، ۱۳۹۶، «برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر رشت)»، فصلنامه‌ی مطالعات شهری، ش ۲۷، صص ۵۳-۶۶.
- پوراحمد، احمد و حسینی، علی، ۱۳۹۵، «بازآفرینی بافت‌های تاریخی شهری جهت توسعه‌ی گردشگری فرهنگی (نمونه‌ی موردی: هسته‌ی مرکزی شهر تهران)»، همایش ملی بافت‌های فرسوده و تاریخی شهری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه کاشان.
- تیموری، راضیه؛ کرمی، فریبا؛ تیموری، زینب؛ صفدری، امین، ۱۳۹۳، «عوامل مؤثر بر گردشگری مکان های تاریخی شهری (نمونه موردی: بازار تاریخی کلانشهر تبریز)»، گردشگری شهری، دوره ۱، ش ۱، صص ۶۳-۷۸.
- جعفرنژاد چقوشی، احمد؛ کاظمی، عالییه؛ عرب، علیرضا، ۱۳۹۵، «شناسایی و اولویت‌بندی شاخص‌های ارزیابی تاب‌آوری تأمین کنندگان بر پایه روش بهترین بدترین»، چشم انداز مدیریت صنعتی، ش ۲۳، صص ۱۵۹-۱۸۶.
- سجادزاده، حسن و زلفی گل، سجاد (۱۳۹۴)، «طراحی شهری در بازآفرینی محلات سنتی با رویکرد محرک توسعه (نمونه‌ی موردی: محله‌ی کلیا همدان)»، فصل‌نامه‌ی آمایش محیط، دوره‌ی ۸، ش ۳۱، صص ۱۴۷-۱۷۱.
- شماعی، علی؛ موحدی، علی؛ رضاپور میرصالح، حسن، ۱۳۹۷، «تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه‌ی گردشگری شهری»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، س ۹، ش ۳۴، صص ۵۹-۷۲.

- قدیری معصوم، مجتبی و وثوقی، لیلا، ۱۳۸۴، «گردشگری ماجراجویانه»، فصلنامه‌ی مطالعات جهانگردی، دوره‌ی ۳، ش ۸، صص ۴۱-۵۸.
- دانشپور، عبدالهادی و شیرینی، الهام، ۱۳۹۴، «عناصر کالبدی. کارکردی شکل‌دهنده به هویت بافت‌های تاریخی شهر ایرانی اسلامی»، فصلنامه‌ی نقش جهان، ش ۵-۱، صص ۲۵-۱۷.
- دمپی، یر، ۲۰۰۷، تاریخ علم، ترجمه: عبدالحسین آذرنگ، تهران: انتشارات سمت.
- رحیم‌پور، علی و سیدحسینی، سیدداود، ۱۳۷۹، سیمای جهانگردی/اسلامی، محیا، تهران، چاپ اول.
- زال، محمدحسن؛ دوستی، فرشته؛ رمضان‌زاده لسبوتی، مهدی، ۱۳۹۷، «گردشگری خلاق، ابزاری برای توسعه‌ی شهری (مطالعه‌ی موردی: کلان‌شهر تبریز)»، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره‌ی ۶، ش ۴، صص ۷۵۳-۷۶۸.
- شه‌ماری اردجانی، رفعت و کاموسی علمداری، جواد، ۱۳۹۸، «بررسی گونه‌های گردشگری مؤثر بر توسعه‌ی گردشگری منطقه‌ی آزاد ارس»، فصلنامه‌ی گردشگری شهری، دوره‌ی ۶، ش ۱، صص ۳۳-۴۶.
- عطایی، محمد، ۱۳۸۹، تصمیم‌گیری چند معیاره، چاپ اول، انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود.
- فرجی‌راد، عبدالرضا و آقاجانی، سمیه، ۱۳۸۸، «تحلیلی نو پیرامون گردشگری شهری»، فصلنامه‌ی جغرافیایی سرزمین، دوره‌ی ۶، ش (پیاپی ۲۳)، صص ۶۱-۷۲.
- کریم‌زاده، علی؛ شهریار، سیدکمال‌الدین، اردشیری، مهیار، ۱۳۹۷، «تحلیلی بر گردشگری شهری در بازآفرینی بافت‌های تاریخی از دیدگاه ساکنین محلی با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی (نمونه‌ی موردی: شهر شیراز)»، فصلنامه‌ی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، س ۸، ش ۳۲، صص ۱۲۷-۱۴۰.
- گنجه‌ای، امین، ۱۳۹۴، «ارزیابی توسعه‌ی گردشگری در منطقه‌ی آزاد ارس با تأکید بر گونه‌شناسی گردشگری»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی آقای دکتر رحیم حیدری‌چپانه، پردیس بین‌المللی ارس، دانشگاه تبریز.
- ملکی، سعید، علیزاده، هادی، ۱۳۹۴، «تحلیل و پیش‌بینی شاخص‌های پایداری در صنعت گردشگری ایران» فصلنامه‌ی فضای جغرافیایی، دوره‌ی ۱۵، ش ۵۰، صص ۳۹-۵۸.
- نجمی، شمس‌الدین، شرفی، حجت‌الله، صاحب‌گراغانی، ۱۳۹۶، «تحلیل یادمان‌های تاریخی گردشگری شهری با استفاده از تکنیک سوات (مطالعه‌ی موردی: شهر کرمان)»، مجله‌ی مطالعات ایرانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، س ۱۶، ش ۳۲، صص ۱۸۱-۱۹۹.
- AbdelKader, B., 2011, "Heritage rehabilitation in sustainable development policy for a better environment quality in small historical coastal cities: the case of Cherchell in Algeria," 2011 International Conference on Green Buildings and Sustainable Cities, Procedia Engineering 21 (2011) 753 – 759 pages.
- Abou El-Haggag Mehanna, Wa. and Abou El-Haggag Mehanna, We, 2019, "Urban renewal for traditional commercial streets at the historical centers of cities," Alexandria Engineering Journal
- Al-Ababneh, M.M., 2017, "Creative Tourism," Journal of Tourism & Hospitality, Volume 6, Issue 2.
- Alberti, F.G., and Giusti, J.D., 2012, "Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster, City," Culture and Society, number 3, 261–273 pages.

- Asmelash, A.G., and Kumar, S., 2019, "The structural relationship between tourist satisfaction and sustainable heritage tourism development in Tigray," Ethiopia, Heliyon 5 , e01335.
- Barrera-Fernandez, D., Hernandez-Escampa ,M., Balbuena ,A. ,2016, "Tourism Management in The Historic City. The Impact of Urban Planning Policies," International Journal of Scientific Management and Tourism, Vol.2, 1, Pages 379-391.
- Barrera Fernández, D., and Hernández Escampa, M. 2017, "Spatial analysis of tourist activities and services in the historic city: The cases of Malaga and Plymouth," European Journal of Geography, 7(5), 139–160.
- Barrera-Fernandez, D., Arista Castillo, L. & Azevedo Salomao, E.M., 2014, "Tourist use of historic cities," Review of international agreements and literature. International Humanities Studies, 1, 1-11pages.
- Bodger, D., 1998, "Leisure, learning, and travel," Journal of Physical Education. Recreation & Dance, 69(4),28-31,Daily Times, September 9, 1999
- Buczowska1, K. and Banaszkiwicz, M., 2016, "Art, tourism,"
- Carvalho, R. ,Ferreira, A.M. , Figueira, L.M., 2016, "Cultural and Creative tourism in Portugal," Pasos. Revista de Turismoy Patrimonio Cultural, Vol. 14 N.o 5. P.gs. 1075-1082 pages.
- Chen, C. F., and Chen, P. C., 2010, "Resident attitudes toward heritage tourism development," Tourism Geographies, 12(4), 525–545.
- Cristea, A.A., Apostol, M.S. , Dosescu, T., 2015, "Heritage as an Alternative Driver for Sustainable Development and Economic Recovery in South East Europe," The Role of media in Promoting Religious Tourism in Romania, Procedia - Social and Behavioral Sciences, number 188, 302 – 306 pages.
- Csirmaz, E., and Peto,K., 2015, "Emerging Markets Queries in Finance and BusinessInternational trends in recreational and wellness tourism," Procedia Economics and Finance number 32, 755 – 762 pages.
- D.Ince, C & Aslan, B., 2019, "Monitoring the effects of land sizes on private property transformation in an urban regeneration project by regression analysis: Erenler credit case study, Kocaeli," Sustainable Cities and Society, number 50, 101632.
- Del Rio, V.(2018), From Downtown to the Inner Harbor - Part II The Inner Harbor Plan (1967 to 2005), Focus , Vol. 14, Iss. 1 (2018)
- Dowling, R. K., 2013, "Global Geotourism – An Emerging Form of Sustainable Tourism," Czech Journal of Tourism, 2(2), 59-79.
- Franklin, A., 2018, "Art tourism: A new field for tourist studies," Tourist Studies, Vol. 18(4) , 399–416 pages.
- Galdini, R. 2005 , 45th Congress of the European Regional Science Association "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society" Vrije Universiteit Amsterdam, August 2005, 23-27 pages.
- Gezici,F & Kerimoglu, E, 2010, "Culture, tourism and regeneration process in Istanbul," International Journal of Culture Tourism and Hospitality Research , August 2010, VOL. 4 NO. 3 2010, 252-265 pages.

- Gjorgievski, M., Kozuharov, S., Nakovski, D., 2013, "Typology Of Recreational-Tourism Resources As An Important Element Of The Tourist Offer, Special issue," *UTMS Journal of Economics* 4 (1): 53–60 pages.
- Hew, J., Tan, G.W., Lin, B. , Ooi, K., 2017, "Generating travel-related contents through mobile social tourism: Does privacy paradox persist? ," *Telematics and Informatics*.
- Huang, K., and Pearce, Ph., 2019, Visitors' perceptions of religious tourism destinations," *Journal of Destination Marketing & Management*, number14 , 100371.
- Ismagilova,G; Safiullin. L; Gafurov, I; 2015., "Heritage as an alternative driver for sustainable development and economic recovery in South East Europe", Using historical heritage as a factor in tourism development, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, number 188 ,157 – 162 pages.
- Jong, A., and Varley, P., 2017, "Food tourism policy: Deconstructing boundaries of taste and class," *Tourism Management*, number 60, 212-222 pages.Keckley, P. H. (2008). *Medical tourism: Consumers in search of value*. Washington, DC: Deloitte Center for Health Solutions.
- Kim, S. , Park, E., Lamb, D., 2019, "Extraordinary or ordinary? Food tourism motivations of Japanese domestic noodle tourists,"
- Korkmaz,C., and Balaban, Ö., 2020, Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project, *Habitat International* 95, 102081
- Lan, L., Wu, W., Lee, Y., 2012, "Promoting Food Tourism with Kansei Cuisine Design,
- Lak, A.; Gheitasi, M., and Timothy, Dallen J. (2019): Urban regeneration through heritage tourism: cultural policies and strategic management, *Journal of Tourism and Cultural Change*, DOI: 10.1080/14766825.2019.1668002
- Llopis, J., Torres, A., Serra, J., García, Á., 2015, The preservation of the chromatic image of historical cities as acultural value. The old city of Valencia (Spain), *Journal of Cultural Heritage*,
- Mandić, A. , Mrnjavac, Ž. ,Kordić, L., 2018, "Tourism Infrastructure Recreational Facilities And Tourism Development," *Tourism and Hospitality Management*
- Martin, B. & Mason, S. 1988, The role of tourism in urban regeneration, *Leisure Studies*, 7:1, 75-80.
- Martinovic, A.& Ifko, S., 2017, "Industrial heritage as a catalyst for urban regeneration in post- conflict cities, case study: Mostar, Bosnia and Herzegovina, *Cities*.
- Minciu, R., 2003, "Tourism economy, Ed. Uranus, Bucharest,"
- Morgan, N., Pritchard, A., Sedgley, D., 2015. Social tourism and well-being in later life. *Ann. Tour. Res.* 52, 1–15.
- Porahmad, A., and Hoseyni, A. 2016, Recreating urban historical contexts for the development of cultural tourism, a case study of the central core of Tehran, National Conference on Dilapidated and Historic Urban Textures, Ministry of Science, Research and Technology, Kashan University.

- Pourzakarya, M., and Fadeei Nezhad Bahramyerdi, S., 2019, "Towards developing a cultural and creative quarter," Culture-led regeneration of the historical district of Rasht Great Bazaar Iran, Land Use Policy, number 89, 104218.
- Preuss, H., 2007, "The Conceptualisation and Measurement of Mega SportEvent Legacies," Journal of Sport & Tourism Vol. 12, Nos. 3-4, August-November 2007, pp. 207-227.
- Pyke, J. , Pykeb, S., Watuwac, R., 2019, "Social tourism and well-being in a first nation community," Annals of Tourism Research, number 77, 38-48.
- Richards,G, 1996, "Production And Consumption Of European Cultural Tourism," Annals of Tourism Research, Vol. 23, No. 2, 261-283.
- Rossana, G. (2007) Tourism And The City: Opportunity For Regeneration, tourismos: an international multidisciplinary journal of tourism, Volume 2, Number 2, Autumn 2007, pp. 95-111.
- Shaw, G. & Williams, A., 1994, "Critical issues in tourism," A geographical perspective. Oxford: Blackwell.
- Santaa, E.D., and Tiatco, S.A., 2019, "Tourism, heritage and cultural performance: Developing a modality of heritage tourism," Tourism Management Perspectives, number 31, 301-309 pages.
- Stipanovic, S., and Rudan, R., 2014, "Development Concept And Strategy For Creative Tourism Of The Kvarner Destination, Congress proceedings," Trends in Tourism and Hospitality Industry, 507-517 pages
- Szymanska, E., 2015, "Construction of the Model of Health Tourism Innovativeness," 20th International Scientific Conference Economics and Management – 2015, Procedia - Social and Behavioral Sciences 213 (2015) 1008 – 1014
- Terzidou, M., Scarles, C., Saunders, M.N.K, 2018, "The complexities of religious tourism motivations: Sacred places, vows and visions," Annals of Tourism Research , number 70 , 54-65.
- The International Ecotourism Society (TIES),2006, Fact Sheet: Global Ecotourism. Available at: <http://www.box.net/shared/static/eaukonjc0a.pdf> [accessed: 13 August 2008].
- Timothy, D. J., 2011, "Cultural heritage and tourism: An introduction. Bristol: Channel View Publications,"
- Yang, L., and Wall, G., 2010, "Ethnic tourism: A framework and an application," Tourism Management, number 30, 559-570.
- Yang, L., 2011, "Ethnic Tourism and Cultural Representation," Annals of Tourism Research, Vol. 38, Nr. 2, pp. 561-585
- Wall, G., and Mathieson, A., 2006, "Tourism: Change, impacts, and opportunities. London: Pearson,"